

PÓKA ÁGNES

EGY HUMANISTA A KORMÁNYZATBAN – VÁZLAT WERNER GYÖRGY (1490?-1556) GAZDASÁGSZERVEZŐ TEVÉKENYSÉGÉNEK FELTÁRÁSÁHOZ

Werner György egy személyben volt humanista tudós, kormányhivatalnok és politikus, gazdaságszervező és pénzügyi tanácsadó; utóbbi minőségében 1536 és 1556 között, tehát két évtizeden keresztül irányította a Magyar Királyság egy jelentős régiójának, Felső-Magyarországnak gazdasági életét. Jelen írásban kizárólagosan gazdaságszervező és -irányító tevékenységével kívánok foglalkozni, humanistaként való működésére csak röviden utalok. A kutatómunka kezdetén járva, csupán vázlatosan szeretném bemutatni a fontosabb kérdéseket, lehetséges kutatási irányokat és az eddigi eredményeket.

Werner életéről meglehetősen kevés biztos adattal rendelkezünk. Két szerző tesz kísérletet arra, hogy életrajzi adatait összefoglalja: Elfriede Rensing *Georg Werner. Präsident der Zipser Kammer* című tanulmányában¹, Csepregi Zoltán pedig *Bújócskázó életrajz. Werner György hányatott ifjúsága* címmel.² A többi kutató, aki legalább érinti a kérdést, zömmel teljesen más probléma kapcsán teszi, ennek következtében az életrajzi kérdésekben szinte kizárólagosan Rensing adataira támaszkodik.³

-
- 1 *Rensing, Elfriede: Georg Werner, (1490?–1556), Präsident der Zipser Kammer.* In: Klebersberg Kuno Történetkutató Intézet Évkönyve. Szerk.: Angyal Dávid. Bp., 1933. 31–58. p.
 - 2 *Csepregi Zoltán: Bújócskázó életrajz. Werner György (1490?–1556) hányatott ifjúsága.* In: Acta historiae litterarum Hungaricarum. Tomus XXIX. Ötvös Péter Festschrift. Szerk.: Font Zsuzsa – Keserű Gizella. Szeged, 2006. 41–46. p.
 - 3 Werner tevékenységével a szakirodalom több csoportja is foglalkozik, de egyik sem ad teljes életrajzot vagy pályaképet. A dolgozat szempontjából legfontosabb munkák a kormányzattörténettel foglalkozók. Ide sorolhatók Acsády Ignác és Kérészy Zoltán monográfiái, amelyek Werner felső-magyarországi tevékenységére vonatkozóan közölnek részleteket. Ember Győző közigazgatás-történeti monográfiájában több helyen is ír Wernerről, elsősorban az instrukciók alapján. *Szűcs Jenő* a Szepesi Kamarai Levéltár című művének bevezetőjében röviden kitér Werner felső-magyarországi jövedelemigazgatói tevékenységére, azonban az elérhető forrásoknak csupán töredékét tárta fel. Gecsényi Lajos több, kamarákkal és személyzetükkel foglalkozó tanulmányában is utal Wernerre, mint kamarai tanácsosra. *Oborni Teréz* Erdély pénzügyei I. Ferdinánd alatt című monográfiája az erdélyi pénzügyigazgatás újjászervezése kapcsán foglalkozik Werner erdélyi szerepvállalásával.

A második legjelentősebb szakirodalmi bázis a helytörténeti irodalom, amely Werner sárosi prefektusi működését tárgyalja. Illéssy János történész-levéltáros *Várvizsgálatok 1557–1558-ban című* tanulmányában Werner sárosi főkapitányságának néhány érdekes aspektusát villantja fel. Illéssy fent említett munkájából egész bekezdéseket vett át szinte szó szerint Tuhirinszky Károly főgimnáziumi tanár *Sárosvár története* c. monográfiájában. Balegová *A sárosi vár Werner György idejében* című cikkéből néhány, Werner életéről közöl néhány adatot, várkapitányságára vonatkozóan viszont Illéssy és Tuhirinszky megállapításait veszi át. A várostörténeti művek közül H. Németh István, a végvártörténeti munkák közül pedig Sarusi Kiss Béla munkái is használhatók Werner városi szerepvállalásának jobb megismerése érdekében.

A harmadik, kutatásba bevonható szakirodalmi csoport a Werner humanista munkásságával foglalkozó írások, amelyekben néhány, többnyire pontatlan információ található Werner életrajzára, ritkábban gazdaságszervező tevékenységére vonatkozóan. Ide sorolhatók Katona Tünde, Csepregi Zoltán, Weszprémi István, Várkonyi Gábor, Kincses Katalin, Sudár Balázs és Dobos Irma cikkei.

Ld. *Rensing*, i. m. *Acsády Ignác*: A pozsonyi és a szepesi kamarák. In: *Acsády Ignác*: Két pénzügy-történelmi tanulmány. Bp., 1888., (A továbbiakban: *Acsády*, 1888.) *Acsády Ignác*: A pozsonyi és a szepesi kamarák. Bp., 1894. (A továbbiakban: *Acsády*, 1894.); *Kérészy Zoltán*: Adalékok a magyar kamarai pénzügyigazgatás történetéhez. Bp., 1916., *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története. Bp., 1946., *Szűcs Jenő*: A szepesi kamarai levéltár. Bp., 1990., *Gecsényi Lajos*: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és tanácsosai a 16. században. In: Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára. Szerk.: Ormos Mária. Bp., 2003. 100–113. p. (A továbbiakban: *Gecsényi*, 2003.), *Gecsényi Lajos*: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és magyar tanácsosai a XVI. században. In: *Uő*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Győr, 2008. (A továbbiakban: *Gecsényi*, 2008.), *Oborni Teréz*: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556. Bp., 2002. (Fons Könyvek 1.) (A továbbiakban: *Oborni*, 2002.), *H. Németh István*: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség. I–II. Bp., 2004., *Sarusi Kiss Béla*: A természet által megerősített vár. Murány végvár és uradalma a 16. század második felében. Bp., 2008., *Illéssy János*: Várvizsgálatok 1557–1558-ban. In: Hadtörténelmi Közlemények 7. (1894) 57–95. p., *Tuhirinszky Károly*: Sárosvár története. Eperjes, 1899., *Katona Tünde*: Georg Werner — ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur. In: Koselleck, Gerhard: Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock. 267–279. p., *Csepregi i. m.*, *Weszprémi István*: Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. I. Lipsiae, 1774; 2–4. Wien, 1778–1887. Magyarul: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Ford. Kövári Aladár, Vita Tivadar. Bp., 1960–1970. (Orvostörténeti könyvek I., II/1., II/2., III. köt.), *Várkonyi Gábor*: Hévizek és fürdők a 17. századi Magyarországon. In: Liget 5. (1992) 113–119. p., *Kincses Katalin*: Soproni fürdők a kora újkorban. In: Aetas 12. (1997) 1. sz., *Sudár Balázs*: Török fürdők a Hódoltságban. In: Történelmi szemle, 45. (2003[2004]) 213–263. p., *Dobos Irma*: Werner György bemutatja Magyarország csodálatos vizeit. In: Ásványvíz, üdítőital, gyümölcsle 10. (2009) 14–16. p.

Miért éppen Werner, avagy egy humanista útja a Magyar Királyság pénzügyi igazgatásáig

A fentiekben említett pontatlanságok következtében az életrajzi elemek kronologikus felsorolása helyett azt vizsgálom meg, hogy Werner életében melyek voltak azok a tényezők, amelyek szerepet játszhattak életútja alakulásában és abban, hogy a felső-magyarországi gazdasági élet szervezőjeként működhessen. Mindezek kapcsán említem meg élete fontosabb eseményeit, fordulópontjait.

Ferdinánd az örökös tartományokhoz hasonlóan Magyarországon is modern közigazgatási és gazdaságirányítási szervezetet kívánt létrehozni⁴, ezért különösen fontos volt számára az új hivatalok alkalmazottainak kiválasztásakor a szaktudás. A korabeli iskolázottsági viszonyok közepette nem volt könnyű az újonnan felállított kamarák tevékenységének ellátásához több tucatnyi megfelelő képzettségű embert találni. Akik szóba jöhettek, jobbára különböző külföldi egyetemeket járt személyek voltak. Werner egy átlagos humanista műveltségével rendelkezett, azonban ez már elég volt ahhoz, hogy a magyar nemességhez képest műveltnek számítson: a wittenbergi és a krakkói egyetemen tanult, utóbbin baccalaureatus fokozatot is szerzett 1519-ben, majd Bécsben elvégezte az artiumot és az orvosi fakultást, és talán a jogit is.⁵

Önmagában véve ez azonban még nem lett volna elég a gazdasági ügyek széles körének áttekintéséhez és irányításához. Werner az 1520–30-as éveket a felső-magyarországi szabad királyi városokban töltötte, ahol jelentős közéleti szerepvállalásai révén jártasságot szerzett a pénzügyekben és a felső-magyarországi közigazgatás, gazdaságirányítás kérdéseiben. Werner 1523 körül került Eperjesre,

4 I. Habsburg Ferdinánd gazdasági és közigazgatási reformjaira ld. *Ember Gy.*: i. m. 123. p.; *Kenyeres István*: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. In: *Történelmi Szemle* 45. (2003) 61–92. p. (a továbbiakban: *Kenyeres*, 2003a); *Kenyeres István*: A királyi Magyarország bevételei és kiadásai a 16. században. In: *Levél-tári Közlemények*, 74. (2003) 59–103. p. (a továbbiakban: *Kenyeres*, 2003b); a Magyar Kamara felállítására: *Acsády*, 1888. 48–49. p.; *Acsády*, 1894. 11. p.; *Ember Gy.*: i. m. 119. p., *Nagy István – F. Kiss Erzsébet*: A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek. Bp., 1995. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I., Levéltári leltárak 9.), 5. p.; XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a Kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta: *Kenyeres István*. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.) (A továbbiakban: *Kenyeres*, 2002.), 17. p.; *Gecsényi*, 2003. 102. p.; *Kenyeres*, 2003a. 65. p.; *Kenyeres*, 2003b, 71. p.; *Gecsényi*, 2008, 475. p.; *Kérészy*, i. m. 25. p.; *Winkelbauer*, Thomas: Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im Konfessionellen Zeitalter. Teil 1. Österreichische Geschichte 1522–1699. Herausg.: *Wolfram*, Herwig. Wien, 2003., 471. p.; *Oborni*, 2002. 155. p.

5 *Rensing*, E.: i. m. 33. p., *Szűcs J.*: i. m. 8. p.

ahol az elkövetkezendő években egyre komolyabb közéleti szerepet vállalt a város életében: az 1520-as évek végétől az 1530-as évek közepéig mint városi esküdt, jegyző, majd bíró működött.⁶

Az új és megbízható kormányzati tisztviselők kiválasztását tovább nehezítette, hogy Ferdinándnak korábban igen kevés személyes kapcsolata volt a magyar főnemességgel. A rendszeresen pártot váltó, elsősorban az anyagi vagy egyéb előnyökre figyelő nemesség nagyobb része politikai megbízhatatlansága miatt alkalmatlan lett volna egy adott feladatkör huzamosabb ideig való ellátására. Többségük egyébként is képzetlen lett volna az ilyen jellegű feladatokhoz. Werner sziléziai eredete és feltehetően polgári származása⁷ miatt nem ágyazódott be a magyarországi nemességbe, nem kötődtek hozzá rokonai szálak vagy gazdasági érdekek. Előmenetele mint humanistáé és mint szakhivatalnoké egyaránt kizárólag az uralkodótól függött. Felesége német származású volt, más rokonai sem éltek az országban. Elmondhatjuk róla, hogy mint egy városi közösségben élő, művelt, igazgatásban jártas ember, a kor értelmiségi rétegének tagjaként a hozzá hasonlóan művelt főurakkal tartott fenn kapcsolatot.

Humanista és magas rangú hivatali kapcsolatai nagyban hozzájárultak mind I. Ferdinánddal való megismerkedéséhez, mind pedig ahhoz, hogy pozíciókhoz jusson a Magyar Kamaránál. 1524-ben már kancelláriai titkár, amit Szalkai László kancellárral való kapcsolatának köszönhetett.⁸ 1528-ban Szalkai utóda, Szalaházy Tamás egri püspök és királyi kancellár szolgálatába állt.⁹ Feltehetően 1528 nyarán ismerkedett meg személyesen az uralkodóval, amikor a felső-magyarországi városszövetség követeként járt Ferdinánd királynál.¹⁰ Ekkoriban már mutatkoztak jelei annak, hogy Wernert a felső-magyarországi ügyek szakértőjeként tartják nyilván az udvarban és a Magyar Kamarában is.¹¹ A városok egykori követe 1534-

6 Az újabb kutatások nem bizonyítják Rensing állítását, miszerint 1521-ben városi segédtanító lett volna: Csepregi szerint a városi segédtanítóként szereplő Georgius baccalaureatus nem a mi Werner Györgyünk. Az 1521–1523 közötti időszakot Werner minden valószínűség szerint Brassóban töltötte iskolamesterként és jegyzőként. *Rensing, E.*: i. m. 34. p.; *Szűcs J.*: i. m. 8. p.; *Csepregi*: i. m. 41–46. p.

7 Apja feltehetőleg sziléziai polgár volt, de személye bizonytalan. *Rensing, E.*: i. m. 32. p., *Balegová*, i. m. 168–169. p.

8 *Rensing, E.*: i. m. 35. p.; *Szűcs J.*: i. m. 8. p.

9 *Rensing, E.*: i. m. 36. p.

10 Az esetet megemlíti Csepregi is; korábban Rensing cikke alapján azt gondolták, hogy 1529-es követsége alkalmával ismerkedett meg az uralkodóval. *Rensing, E.*: i. m. 37. p., *Csepregi J.*: i. m. 43. p.

11 *Szűcs J.*: i. m. 8. p.

ben már a Magyar Kamara pénztárosa (camerae magister)¹², 1536-ban pedig már kamarai tanácsosként említik a források¹³, noha a korábbi szakirodalom csak 1538-ra, illetve 1539-re tette tanácsosi kinevezését.¹⁴

Meghatározó volt helyismerete és a helyi szokásokban való jártassága, amelyet számtalan utazása alapozott meg. Ezeknek köszönhetően nemcsak Eperjes problémáival volt tisztában, hanem egész Felső-Magyarország gondjaival is.

Végezetül, de nem utolsósorban sokat nyomott a latban az is, hogy Werner német anyanyelvüként beilleszkedett a felső-magyarországi városi polgárságba, és az uralkodóval is személyes kapcsolatot alakíthatott ki. Humanista műveltségéből fakadó latintudása a hivatali bürokráciában való eligazodást könnyítette meg.

Werner György hatáskörének változása

Werner pályája viszonylag jól elkülöníthető szakaszokra osztható hatáskörének változása alapján. Kezdetben, az 1520-30-as években elsősorban a felső-magyarországi városokkal kapcsolatos ügyeket intézte. Az 1530-as évek második felétől sárosi főkapitánnyá való kinevezésével egész felső-magyarország gazdasági életének irányítása az ő kezében futott össze, mindemellett továbbra is foglalkozott a városok ügyeivel is. Az 1550-es években ismét bővült hatásköre: már politikai megbízásokat is kapott, és hatásköre az egész országra kiterjedt, beleértve a frissen megszerzett Erdélyt is.

Werner mint a felső-magyarországi városok képviselője (1520-30-as évek)

Wernert mint eperjesi polgárt jelentősen érintették a korszak helyi problémái, gyakran részt is vett megoldásukban. A kettős királyság évtizedes politikai bizonytalansággal és állandó harcokkal járt. A városok számára létfontosságú kérdés volt, melyik uralkodóhoz hogyan viszonyulnak.

Az állandó harcok és fosztogatás közepette a városoknak kellett gondoskodniuk saját védelmükről. Ez volt az egyik célja a felső-magyarországi városszövetség

12 Szűcs J.: i. m. 8. p.

13 MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, 1536. június 22.; 1536. július 8.

14 Kinevezésének pontos dátuma bizonytalan: Szűcs Jenő és Elfriede Rensing 1538-ra, Ember Győző 1539-re teszi. Rensing, E.: i. m. 47. p.; Ember Gy.: i. m. 146. p., Szűcs J.: i. m. 8. p.

létrejöttek.¹⁵ Ezen kívül azonban a városok, miután Ferdinánd király mellett foglaltak állást¹⁶, számíthattak az uralkodó katonai segítségére is, vagy pedig jelentősebb katonai potenciállal rendelkező főurakkal, katonai parancsnokokkal kötöttek szerződést. Ferdinánd rendszeresen küldött katonai támogatást, amikor csak módjában állt. A városok védelemért cserébe forspontot nyújtottak a királyi seregnek, illetve katonákat és löfegyvereket biztosítottak egymás védelmére.¹⁷ 1528-ban megérkezett Hans Katzianer országos főkapitány 4000 fős serege, ami nagy megnyugvást hozott a városoknak.¹⁸ Ferdinánd legközelebb 1533-ban tudott segítséget küldeni: Katzianer 500 nehézfegyverzetű lovassal és 400 gyalogossal tért vissza.¹⁹ 1537-ben Leonard Freiherr von Vels, majd 1538-ban Thomas Lascano lett a magyarországi csapatok vezére.²⁰

A városok a főurak, ill. katonai parancsnokok közül az 1520-as évek második felében Serédy Gáspárral, az 1530-as évek közepén Kálnási János és Horváth Gáspár makovicai várnagyokkal, valamint Ostrosith Miklós főkapitánnyal, 1536-ban pedig a királyi csapatok vezetőivel, Serédy Györggyel és Bebek Ferencsel működtek együtt.²¹

A városoknak a katonaság mellett sem volt egyszerű a helyzete: a túlkapások miatt gyakran küldtek követségeket Ferdinándhoz, amelyeknek minden esetben tagja volt a mi Wernerünk is. Werner számára ez az uralkodóval való személyes kapcsolattartást jelentette eperjesi pozíciói erősítése, befolyásának növekedése mellett.

Hain Gáspár krónikája szerint Werner 1528 nyarán a felső-magyarországi városszövetség követeként járt Ferdinánd királynál, és ahogyan már utaltam rá, feltehetően ekkor ismerkedett meg az uralkodóval.²² 1529-ben Werner a felső-magyarországi városok egyik követeként Prágába utazott az uralkodóhoz, hogy elpanaszolja, Katzianer főhadparancsnok mennyi kárt okozott a felső-magyarországi városoknak. 1532-ben Werner ismét tagja volt a Ferdinándhoz

15 A felső-magyarországi városszövetség alatt a 16. században Kassa, Lócse, Bártfa, Eperjes és Kisszeben társulását kell érteni. *H. Németh I.*: i. m. 12. p.

16 1527 közepén a városok Kassa kivételével már Ferdinánd pártján álltak, a király tokaji győzelme után pedig Kassa is csatlakozott a városszövetséghez. *H. Németh I.*: i. m. 88. p.

17 Uo. 89. p.

18 Uo. 90–91. p.

19 Uo. 93. p.

20 Uo. 100–101. p.

21 Uo. 90. p., 97. p.

22 *Rensing, E.*: i. m. 37. p.; az esetet megemlíti *Csepregi Z.*: i. m. 43. p.

induló követségnek, amely csapatokat akart kérni a királytól a felső-magyarországi városok védelmére a Szapolyai-pártiak és a törökök támadásai ellen.²³ A katonákat megkapták, a városok pedig ismét követeket indítottak Ferdinándhoz, hogy elpanaszolják, mennyi kárt okoztak nekik a zsoldosok. 1533-ban Andreas Meltzer és egy másik követ mellett Werner képviselte a felső-magyarországi városokat Pozsonyban.²⁴

Werner 1538. április 23-án kelt jelentése szerint részint a városok követeként, részint Sáros megye nemességének megbízásából Prágába utazott, hogy előadja a királynak, mennyit szenvedett a lakosság a csapataitól.²⁵

Az 1530-as évektől Werner egyre gyakrabban kapott különböző feladatokat, megbízásokat a Magyar Kamarától. Az 1530-as évek elején nem rendelkezett konkrét jogkörrel, ami megnehezítette munkáját, ezért legalább két ízben kérte, hogy adjanak ki számára utasítást, ill. legalább megbízólevelet az elvégzendő munkákra vonatkozóan.²⁶ 1534-ben kérte a Kamarát, adjon neki megbízást a bányavárosokban teljesítendő kiküldetéséhez, majd jelentést tett a tárgyalásokról, amelyeket a bányavárosokkal folytatott a taxa ügyében.²⁷ Ugyanebben az évben intézkedett a városok harmincadának ügyében is. Pályája végén, sűrű teendői közepette is foglalkozott a városok ügyeivel: 1552-ben ő intézkedett a városok taxája ügyében, és gondoskodott Kassa ellátásáról is.²⁸

Werner diplomáciai feladatot is kapott, ami növekvő befolyását mutatja: 1537-ben tagja lett annak a küldöttségnek, amely a városok nevében segítséget kért Johann Wese lundi érsektől, aki a két király között közvetített.²⁹

Werner folyamatosan közvetített az uralkodó és a városok közt, igyekezett elsimítani konfliktusaikat. 1538-ban például kérte a királyt, költöztesse más vidékre a sok gondot okozó lovasságot.³⁰ Ugyanebben az évben uralkodó elbizonytalanodott a városok hűségében, és Werner közvetítését kérte, hogy

23 *Rensing, E.*: i. m. 39. p.

24 Uo. 41. p.

25 Uo. 46. p.

26 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 42. 1534. március 4., No. 73. 1534. április 23.

27 Uo. No. 42. 1543. március 4., No. 82. 1534. május 15.

28 Uo. No. 91. 1552. augusztus 18.

29 MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, 1536. június 22., *H. Németh I.*: i. m. 95. p.

30 *Rensing, E.*: i. m. 47. p.

szükség esetén ismét megnyerje őket. Werner 1539-ben közbejárt az uralkodónál, aki be akarta szedetni a dicát az adómentességgel bíró Bártfától és Eperjestől.³¹

Werner mint Felső-Magyarország gazdasági életének irányítója (1530-as évek)

Az 1520-as évek második felében Ferdinánd terjeszkedni kezdett Felső-Magyarországon.³² A megszerzett területeken a közigazgatás mellett a gazdasági irányítást is meg kellett szerveznie, amihez képzett és megbízható szakemberekre volt szüksége. Így került alkalmazásába Werner is, aki már bizonyította hűségét és rátermettségét.

Ahogy Ferdinánd kelet felé terjeszkedett, a Magyar Kamara székhelyétől, Pozsonytól egyre távolabbi megyéket hódított meg, egyre inkább gondot jelentett a távolság: a legkeletebbi megyékre már nem, vagy csak meglehetsen nehézkesen terjedt ki a pozsonyi Kamara befolyása.³³ Kezdetben úgy oldották meg a problémát, hogy a várkapitányok mellett állandó hivatalt hoztak létre a gazdasági ügyek rendezésére.³⁴ Később a pozsonyi Kamara egy-egy tanácsosa szaktudása révén több felső-magyarországi megye gazdasági életét is irányította; ők a sárosi kapitány és a *proventuum regalium administrator* címet is megkapták.³⁵ Az 1530-as évek második felében a kisebb megbízatások során bevált Wernert nevezték ki a sárosi vár kapitányává.³⁶ Később a jövedelemigazgatói tisztséget különválasztották a sárosi főkapitányságtól, és Eperjes városában működött sárosi adminisztráció néven, a Magyar Kamarának alárendelt kirendeltségként.

31 Uo. 47. p.

32 *Pálffy Géza: A 16. század története. Bp., 2000. Magyarország története 1526–1686. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. 3. kötet. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1987., Barta Gábor: Illúziók esztendeje. (Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez). In: Történelmi Szemle 20. (1977) 1–30. p., R. Várkonyi Ágnes: Három évszázad Magyarország történetében. I. kötet. Bp., 1999.*

33 *Kenyeres, 2003a, 80. p.; Acsády, 1894 11. p., 23. p.; Ember Gy.: i. m. 147. p.*

34 *Acsády, 1888. 63. p.*

35 *Acsády, 1888. 63. p.; Acsády, 1894. 11. p., 25. p.; Szűcs J.: i. m. 9. p., Kérészy, i. m. 70. p.*

36 Tuhirnszky tudni véli, hogy egész pontosan 1541-ben nevezték ki Wernert sárosi kapitánnyá, a többi történész azonban nem mond ilyen konkrét adatot: az 1530-as évek végére teszik Werner tisztségének kezdetét. *Szűcs J.: i. m. 9. p.; Tuhirnszky, K.: i. m. 30. p.*

Werner legfontosabb feladata sárosi kapitányként és jövedelemigazgatóként a jövedelmek és jövedelemforrások kezelése volt. Szinte minden feladatot ellátott, amit később a Szepesi Kamara: Felső-Magyarország minden jövedelmének (dica vagy subsidium, taxa, census) beszédetése és kezelése, bányaügy, pénzverés, harmincadok kezelése, végvárok fenntartása és katonaság ellátása a jövedelmekből, valamint a sóügy. További kutatások tárgya kell hogy legyen, mikor milyen jövedelmeket kezelte Werner, és hogy ebben megfigyelhető-e valamilyen tendencia. A jelenleg ismert iratok alapján az a benyomásom, hogy hatásköre folyamatosan nőtt.

Werner hatáskörébe tartozott a jövedelemforrások kezelése is. Ezek között különösen jelentős helyet foglaltak el a harmincadok. Az 1530-40-es években a ferdinándi pénzügypolitika egyik fő célját a meglévő harmincadok visszaváltása, illetve új harmincad-hivatalok felállítása alkotta. A király számos harmincadot visszaszerzett, illetve megreformálta a harmincadok kezelését.³⁷ Werner 1534. március 4-én a kassai harmincad bérbeadásáról tárgyalt.³⁸ Minden valószínűség szerint nem járt sikerrel, ugyanis néhány héttel később utasítást kért ugyanerre a Kamarától.³⁹ 1549-ben a lőcsei harmincad számadásait ellenőrizte.⁴⁰ Ugyanebben az évben a bártfai harmincadról is tárgyalásokat folytatott, de foglalkozott a homonnai harmincaddal is.⁴¹

Werner valószínűleg a jövedelmekkel kapcsolatos összeírásokért is felelt, például 1549-ben Kraszna és Közép-Szolnok megye dica-összeírásairól tett jelentést a Kamarának.⁴² Fontos feladata volt az alsóbb, helyi tisztviselők (dikátorok, decimátorok, harmincadosok) ellenőrzése is.

A befolyó jövedelmeket Werner a Kamara vagy az uralkodó rendelkezésének megfelelően használta fel, és együtt kellett működnie a kapitányokkal és a várnagyokkal is. Leggyakrabban a végvárok karbantartására és a katonák

37 *Kenyeres*, 2002. 17. p.; *Kenyeres*, 2003a 82. p.; *Kenyeres*, 2003b 72–73. p.

38 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 42. 1534. március 4.

39 Uo. No. 73. 1534. május 15.

40 Uo. No. 11. 1549. február 19.

41 Uo. No. 29. 1549. március 27.; No. 73. 1549. július 11.

42 Uo. No. 11. 1549. február 19.

fizetésére, ellátására kellett költenie.⁴³ Werner felelt a katonaság élelemmel és fegyverrel való ellátásának megszervezéséért is.⁴⁴

Werner tartotta a kapcsolatot a Magyar Kamarával, olykor pedig közvetített más intézmények vagy személyek és a Kamara közt is. Figyelemre méltó, hogy magánszemélyek vagy a hierarchiában nagyon alacsonyan állók is többször kérték segítségét, hogy előremozdítsa ügyüket.⁴⁵ Werner a politikai és katonai helyzetről, sőt, olykor a helyi jelentőségű ügyekről is rendszeresen tájékoztatta a Magyar Kamarát.⁴⁶

Érdekes eredményekre vezethet annak alaposabb vizsgálata, hogy Werner milyen tisztviselőkkel és hogyan működött együtt. A legfontosabb természetesen a katonai hierarchia tagjaival való kooperáció; elsősorban a főkapitányokról vannak adataink.⁴⁷ A katonaság ellátása révén gyakran került kapcsolatba a várnagyokkal, udvarbírákkal is.⁴⁸ Egy jogi jellegű megbízatás kapcsán olvashatunk más királyi biztosokkal és a helyi hiteleshely embereivel való együttműködésről.⁴⁹

Werner szerepe az erdélyi gazdaságirányítás újjászervezésében (1552–55)

Pályája utolsó szakaszában, az 1550-es években az volt Werner legfontosabb feladata, hogy közreműködjön a frissen megszerzett Erdély pénzügyigazgatásának

43 MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, 1538. szeptember 11., 1547. szeptember 14., 1550. június 12., 1551. január 28., 1551. június 16. MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 77. 1549. július 30., No. 79. 1549. augusztus 2., No. 107. 1551. október 30., No. 7. 1553. január 12.

44 Uo. No. 4. 1547. február 5., No. 43. 1549. április 27., No. 78. 1549. augusztus 1.

45 Pl. Horváth Gáspár és Thoroczka Antal özvegye, Gaway András, Bornemissza Gergely, a mátyusföldi és Drégely várához tartozó, az esztergomi érsekség függőségébe tartozó jobbágyok, Zalay Benedek huszti várnagy, Torockói Nagy István. MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 43. 1549. április 27., No. 73. 1549. július 11., No. 73. 1549. július 11., No. 6. 1551. február 17., No. 21. 1551. június 22., No. 21. 1551. június 22., No. 3. 1552. február 3., No. 130. 1552. október 27.

46 Uo., No. 2. 1540. május 19., No. 73. 1549. július 12.; No. 78. 1549. augusztus 1., No. 39. 1550. augusztus 12., No. 1. 1552. január 6., No. 6. 1553. január 6., No. 91. 1552. augusztus 18., No. 4. 1553. január 6., No. 7. 1547. március 1.; No. 12. 1547. március 18., No. 137. 1551. december 4., No. 1. 1552. január 6.

47 Uo., No. 23. 1533. december 16., 1539. február 11., No. 77. 1549. július 30.

48 Pl. MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, 1549. április 30., *Sarusi Kiss B.*: 205. p.

49 Történelmi Tár 1898., 294. p.; *Tuhrinszky, K.*: i. m. 49. p.

újjászervezésében. A szászsebesi lemondó nyilatkozat és a kolozsvári országgyűlés 1551 nyarán a Habsburgok kezére juttatta Erdélyt, azonban Fráter György kezében haláláig óriási hatalom összpontosult, így meggyilkolásával nyílt meg az igazi lehetőség Erdély kormányzatának újjászervezésére.⁵⁰ Ferdinánd Erdélyben is újkori, modern közigazgatási rendszert kívánt létrehozni. Ez a pénzügyigazgatás tekintetében a kamarai rendszert jelentette.⁵¹ Az uralkodó már 1551 nyarán gondolkodott a pénzügyigazgatás átszervezéséről, ugyanis megtudta, hogy Fráter György le akar mondani a kincstartóságról. Ferdinánd 1552. január 1-jén a király Werner Györgyöt és Bornemissza Pál veszprémi püspököt bízta meg az erdélyi jövedelemforrások felmérésével.⁵²

Werner és biztostársai tevékenyen részt vettek az erdélyi pénzügyigazgatási struktúra kialakításában is. Kiküldetések során számos szervezeti javaslatot adtak az uralkodónak, vagy ténylegesen részt vettek egy-egy szerv szervezetének kialakításában, átszervezésében.

Ferdinánd 1552-ben, a felső szintű pénzügyigazgatás struktúrájának kialakításakor kikérte Castaldo generális, valamint a biztosok, Werner és Bornemissza véleményét is.⁵³ Castaldo „locumtenens bellicus” szerint egyetlen embert kellene kinevezni az egész pénzügyigazgatás élére, aki mellett csupán tanácsadói jogkörrel, de tényleges beleszólással nem rendelkező személyek állnának.⁵⁴ A biztosok ezzel szemben úgy vélték, hogy egyetlen ember nem képes áttekinteni a különböző szakértelmet igénylő jövedelmi ágakat, ezért a főigazgató mellé a tényleges munkában is részt vevő segítőtársakat, köztük a számvevőmestert, a só- és nemesfémányászatban járatos szakembereket kell

50 Jelen időszak erdélyi politikátörténetére vonatkozó újabb szakirodalom: *Barta Gábor*: Az erdélyi fejedelemség születése. Bp., 1979.; *Barta Gábor*: Vajon kié az ország? Bp., 1988.; Erdély története. I. köt. Szerk.: Makkai László – Mócsy András. Bp., 1986.; *R. Várkonyi Ágnes*: Alternatívák Mohács után. In: *Műhely*, 16. (1993) 2. sz.; *Szakály Ferenc*: Virágkor és hanyatlás 1440–1711. Bp. 1990. (Magyarok Európában II.); *Szakály Ferenc*: Gazdasági és társadalmi változások a török hódítás árnyékában. Bp., 1994.; a politikai és pénzügyi igazgatásra: *Oborni*, 2002.

51 Uo., 43. p., 45. p.

52 *Oborni Teréz*: Fráter György kincstartósága Erdélyben. In: *Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. Főszerk.: Hanák Péter. Szerk.: Nagy Mariann. Pécs, 1997. 69. p.

53 *Oborni*, 2002. 48–50. p.

54 *Oborni Teréz*: Habsburg kísérlet Erdély pénzügyigazgatásának megszervezésére. In: *In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére*. Szerk.: Lengvári István. Pécs. 1996. 168. p.

rendelni. Ferdinánd végül a tanácsosok javaslatát fogadta meg, amint Haller Péter számára kiadott instructiójában is utal rá.⁵⁵

1552-ben azt javasolták a tanácsosok, hogy Nagybánya városa és a hozzá tartozó kamara közigazgatásilag továbbra is Erdélyhez tartozzon, és fölötte a királyi jövedelmek erdélyi igazgatója rendelkezzen.⁵⁶ 1553-ban már komplex feladatot kaptak: a nagybányai kamara működésének újraindítását kellett megszervezniük, vagyis a megfelelő személyeket kellett megtartaniuk, szükség esetén kinevezniük.⁵⁷

A biztosok, köztük Werner igen széles hatáskörrel bírtak a tisztviselők irányításában: feladatuk volt a megfelelő ember kiválasztása, a velük való tárgyalás alkalmazásuk feltételeiről, „szerződtesük”, munkásságuk figyelemmel kísérése, majd leköszönésükkor a hivatali idejük alatti tevékenységük ellenőrzése. A legmagasabb méltóságtól egészen a legalacsonyabb szintig beleszóltak a személyzeti kérdésekbe.⁵⁸ Jól megfigyelhető befolyásának növekedése: az idő múlásával, ismeretségének növekedésével egyre magasabb rangú tisztviselők kinevezésében működhetett közre.⁵⁹

A tisztségviselők kinevezésével közel azonos időben történt az instrukció kiadása, amely szabályozta működésüket. A biztosok nem adhattak instrukciót, de más megnevezés alatt szereplő „működési utasításokat” igen. Artikulusokat is adtak a sókamarak frissen kinevezett kamarásainak, de hatályuk csak addig tartott, amíg a részletesebb királyi utasítás meg nem érkezik.⁶⁰ Jól látható a

55 Engel, *Johann Christian*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. III. 1801, 52–66. p.; *Oborni*, 2002. 173–196. p.

56 Uo. 70. p.

57 *Ember Gy.*: i. m. 501–503. p.

58 Werner 1549-ben Toroczkoí Antal nevezte ki máramarosi várnaggyá, a sókamara élére Makay Tamás szepesi kanonokot, 1552-ben Castaldo jóváhagyása mellett ideiglenes pénzmestert neveztek ki, 1553-ban, a sókamarak újjászervezésekor pedig a dési kivételével minden sókamara élére új kamarást állítottak. *Oborni*, 2002. 67. p., 70. p., 91. p., 92. p., *Kemény, Josephus*: Notitia Historico-Diplomatica Archivii et Literarum Capituli Albensis Transsilvaniae. Cibinii, 1836. 123–126. p.

59 Befolyásuk csúcspontja Vas László kinevezése. *Oborni*, 2002. 250–251. p. Werner György és Francisci Tamás királyi biztosok levele a Magyar Kamarának. Kolozsvár, 1553. december 26., Kiadja: *Oborni*, 2002. 252–261. p. Werner György és Francisci Tamás királyi biztosok erdélyi küldetéséről készült feljegyzés. Kolozsvár, 1553. december 27., Kiadja: *Oborni*, 2002. 252–261. p.

60 Uo., 91. p., Kiadja: Engel, III. 1801, 79–83. p.

dokumentum ideiglenessége a szóhasználaton is: még véletlenül sem nevezték ezeket instrukciónak. A kamarások mellé a biztosok ellenőröket állíthattak.⁶¹

A kamarai tanácsosoknak olykor az alkalmazás feltételeibe is beleszólásuk volt, szintén meglehetősen korlátozott jogkörökkel. Erről lényegesen kevesebb adatot találtam, aminek valószínűleg az az oka, hogy elsősorban az igazgatás megszervezésében volt szükség a tanácsosokra, amikor már kialakult a rendszer, a tisztségviselők működtették, és csak speciális esetekben volt szükség beavatkozásra.⁶²

A Kamarai biztosok, így Werner is elszámoltathatták a tisztviselők egy részét; részint hivatalból, részint pedig alkalmi megbízatás keretében. A széleskörű írásbeliség a királyi pénzügyigazgatásban, valamint az írásos elszámolások megléte már a kora újkori igazgatás sajátosságait mutatja.⁶³

Sokan Werner közreműködésével tartották a kapcsolatot a Magyar Kamarával, esetleg az uralkodóval.⁶⁴ Vas László kincstartó is folyamatosan kontaktusban állt Wernerrel, miközben Ferdinánddal és a Magyar Kamarával is levelezett. Megfigyeléseim szerint a fontos ügyekben a Kamarának és Wernernek is írt, utóbbinak főleg akkor, ha előbbi nem vagy nem elég gyorsan reagált. Werner feltehetőleg nem tudott arról, hogy ezen esetek nem pusztán Haller magánakciói, ugyanis a tanácsos többször is figyelmeztette Vas Lászlót, hogy amit a királlyal és a Kamarával akar tudatni, ne írja meg neki magánlevélben.⁶⁵

Werner rövid idő alatt Erdélyben is olyan kapcsolati hálóra és ismertségre tett szert, hogy a hivatalszervezetben hozzá közvetlenül nem kapcsolódók is kérték, hogy közvetítsen a Kamara vagy az uralkodó felé. Ehhez járulhatott az is, hogy közismerten jó kapcsolatban állt az uralkodóval, ami a kérelmezőket arra bátorította, hogy közvetítésért folyamodjanak hozzá.⁶⁶

61 Uo. 91. p.

62 Werner György és Francisci Tamás királyi biztosok erdélyi küldetéséről készült feljegyzés. Kolozsvár, 1553. december 27., Kiadja: *Oborni*, 2002 i. m., 252–261. p.. Vas László kincstartó Werner Györgyhöz intézett levelének tartalmi kivonata. é. n. Kiadja: *Oborni*, 2002. 306–310. p.

63 *Kenyeres*, 2002. 63–65. p.

64 Haller Péter kincstartó levele Werner Györgynek és Bornemissza Pál veszprémi püspöknek, királyi tanácsosoknak. Nagyszében, 1552. december 13. Kiadja: *Kemény J.*: i. m. 123–126. p.; *Oborni*, 2002. 151–153. p., *Oborni*, 1996. 173. p.

65 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 67. 1554. október 6., No. 4. 1555. január 14.

66 Haller Péter kincstartó, a Széchyek, a murányi udvarbíró, az erdélyi püspök és sokan mások is Wernerhez, valamint biztostársaihoz fordultak közvetítésért. *Kemény J.*: i. m., 123–126. p.;

A kamarai biztosokat általában egy-egy problémakör megoldására küldték ki, és ezek megoldásához együtt kellett működniük az egyes igazgatási ágak képviselőivel. Mivel Erdélyben egészen 1553 nyarán bekövetkezett távozásáig Castaldo generális, katonai helytartó kezében összpontosult a legnagyobb hatalom, a biztosoknak is szükségszerűen együtt kellett vele működniük. A szebeni ezüstpénzverés újraindítására vele egyetértve nevezték ki Váczy Pétert pénzmesternek addig, amíg nem intézkedik erről a király.⁶⁷ A biztosok Castaldo beleegyezésével állítottak kamarásokat a sókamarák élére is.⁶⁸

Az egyházi hierarchia tagjaival való kooperáció is nehézkesen működött. A gyulai kapitány és katonái Wernerhez fordultak zsoldjuk kifizetése ügyében, mire Werner, mivel úgy tudta, hogy Váradon elegendő pénz van, írt a váradi püspöknek, hogy legalább egyhavi zsoldot fizessen ki a katonáknak.⁶⁹ Hivatalosan azonban nem volt joga rendelkezni a váradi jövedelmek felett, amit az is bizonyít, hogy a Kamarát kérte, hogy utasítsák a püspököt, hogy a továbbiakban ő gondoskodjon a gyulaiak fizetéséről.

Werner kapcsolata az uralkodóval és a Magyar Kamarával

Werner bonyolult és több szálon futó kapcsolatban állt Ferdinánddal, az Udvari és a Magyar Kamarával. A Magyar Kamara tisztviselőjeként működött, és ebbéli minőségében 200 forint fizetést kapott,⁷⁰ azonban jelentéseit az Udvari Kamarához, annak elnökéhez, esetleg az elnökhöz és tanácsosaihoz, valamint Ferdinándhoz is felküldte.⁷¹ Az uralkodó röviddel Werner Kamarai alkalmazása után, az 1530-as években több ízben is közvetlenül hozzá intézte rendeleteit.⁷²

Werner hatáskörét szélesítette az uralkodóval meglévő személyes jó viszonya. Ennek ékes tanúbizonysága, hogy Ferdinánd két éven keresztül évi 150 forinttal támogatta Werner két fiának prágai egyetemi tanulmányait, leányának

Oborni, 2002. 151–152. p., MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 67., 1554. október 6, No. 4., 1555. január 14.

67 *Oborni*, 2002. 67. p.

68 Uo. 91. p.

69 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 4. 1555. január 14.

70 MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, No. 1550. április 11. és 15.

71 *Szűcs J.*: i. m. 10. p.

72 Pl. MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Benignae resolutiones, 1538. szeptember 11., 1538. október 4.; 1538. november 23.; 1539. február 11.

Thorda Zsigmonddal való esküvőjére pedig egy 80 forint értékű ezüst edényt ajándékozott.⁷³

Ferdinánd bizalmát — részben pedig az intézményrendszer változását, kialakulatlanságát — mutatja, hogy az uralkodó nem határolta pontosan körül Werner hatáskörét, sosem kapott munkakörére vonatkozó utasítást, és a Magyar Kamarához fűződő viszonyát sem szabályozták, legalábbis nem jobban, mint a kamarai tanácsosokét.⁷⁴ 1534-ben kérte ugyan hatáskörének tisztázását,⁷⁵ de ilyen jellegű királyi rendeletről nem tudunk. Ennek köszönhetően nagyon tág volt a mozgáster, bár tevékenységéről utólag be kellett számolnia az uralkodónak.

Werner részben e jó viszonynak, részben pedig a felső-magyarországi területek Pozsonytól való távolságának köszönhetette, hogy az 1530-as évek második felétől egy átlagos kamarai tanácsosnál jóval szélesebb jogkörrel bírt, és gyakorlatilag kezében összpontosult a felső-magyarországi területek gazdasági irányítása. Elvileg ugyan ekkor is a pozsonyi Kamara irányította Werner munkáját, az esetek egy részében az uralkodó is a pozsonyi Kamara útján közölte vele rendeleteit, a gyakorlatban azonban bizonyos fokig önállóan, illetve közvetlenül Béccsel érintkezve látta el a teendőit.⁷⁶ Ennek oka, hogy a Pozsonytól távoli területeken bizonyos feladatok speciális ismereteket és gyors döntést igényeltek.

Werner tevékenysége a történetírásban

Mivel Werner tevékenységét máig csak részlegesen és hiányosan ismeri a kutatás, számos tévhit keletkezett vele kapcsolatban, amelyet tisztázni kell. Ezek közül a legelterjedtebb, miszerint Werner ötletgazdája, megalapítója, netalántán elnöke volt a Szepesi Kamarának.

Werner valóban felvetette egy kamara szükségességét, de ez nem a későbbi Szepesi Kamara elődszervezete volt. A jövedelemigazgató 1549. április 14-én azt írta a Magyar Kamarának, hogy távollétében a sárosi és a szepesi dica teljes egészében értéktelen lengyel pénzben folyt be.⁷⁷ A kamarának ez jelentékeny veszteséget okozott, de kénytelenek voltak rendes értékén elfogadni a lengyel

73 A fiúk tanulmányainak finanszírozására: MOL E 21 Magyar Kamarai Levéltár, Beniga resolutiones, 1550. április 16.; az esküvői ajándéokra: uo., 1550. október 27.

74 *Ember Gy.*: i. m. 148. p.

75 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 42. 1534. március 4.

76 *Szűcs J.*: i. m., 10. p.

77 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 41. 1549. április 14.

pénzt is, mert a megyében nem volt forgalomban jó minőségű magyar „valuta”. Erre reflektálva a Pozsonyi Kamara július 17-én azt kérdezte Wernertől, hogyan lehetne a lengyel pénzt kizárni az országból, illetőleg megakadályozni a magyar ezüst kivitelét.⁷⁸ Werner augusztus 4-én azt felelte, hogy javasolja, létesüljön itt egy új kamara, amely majd lebonyolítja a pénzverést, s rendes áron beváltja az ezüstöt azon bányavárosokban, amelyek Szepes vármegyében vagy a közelében fekszenek.⁷⁹ Az új kamarából, amint írja, a királynak nem lesz közvetlen haszna, de legalább a lengyel pénzt kizárják a magyar forgalomból, és meghiúsítják a magyar ezüst kivitelét. Ebben az esetben a szövegkontextusból arra következtethetünk, hogy Werner itt egy hagyományos pénzverőkamara felállítását hozta szóba. Tehát amikor a kamaráról beszélt, nem a Pozsonyban létrehozott új típusú kormányzati szervre gondolt. A fenti értelmezést Werner két későbbi jelentése is alátámasztja. 1552. augusztus 8-án felvetette egy kassai sókamara létesítését,⁸⁰ ami ismét a kamara szónak a Magyar Királyság gazdaságirányításában korábban használatos értelmezését bizonyítja, illetve a sókamara létrehozása szükségtelen is lett volna a Szepesi Kamara megalakulása esetén. 1553. január 13-án kelt levelében ismételten egy felső-magyarországi *pénzverde* létesítését vetette fel, hiszen „officina moneta”-ról beszélt, nem pedig egy komplex pénzügyigazgatási szervről —, bár itt a konkrét előzményekről nincs olyan pontos tudomásom, mint az előző esetben.⁸¹

Werner tehát a kamara kifejezés alatt középkori értelemben vett intézményt, pénzverő kamarát, *pénzverdét* értett, a történeti szakmunkákban azonban úgy értékelték az ezekben a fentemlített levelekben foglaltakat, mintha Werner a kamarára már mint kora újkori, modern értelemben vett kormány szervre gondolt volna. A két értelmezés különbözőségében is tetten érhető a XVI. század kormányzati struktúrájának átmenetisége: már létrejött a testületként működő, állandó gazdaságirányítást folytató pozsonyi Magyar Kamara, de Werner még a középkori értelemben vett kamarákra, a pénzverdére gondolt, amikor megoldást keresett a lengyel pénzek problémájára, illetve sókamarára a másik esetben.

A Szepesi Kamara megalapítása Ferdinándban még fel sem merült, ugyanis 1554. évi utasításában is csak Werner és veje, Thorda Zsigmond határhörének pontos körülírásában gondolkodott, nem pedig önálló intézmény létrehozásában.⁸²

78 *Acsády*, 1888. 62–63. p.

79 MOL E 41 Magyar Kamarai Levéltár, Litterae ad cameram exaratae, No. 81. 1549. augusztus 4.

80 Uo. No. 88. 1552. augusztus 8.

81 Uo. No. 8. 1553. január 13.

82 Az utasítás tartalmi kivonatát közli: *Ember Gy.*: i. m. 148–150. p.

Ugyanezt támasztja alá, hogy Werner halála után Thordát tette meg utódául, de jogkörén nem változtatott, új intézményt nem alapított.⁸³ A Szepesi Kamarát végül I. Miksa alapította meg 1567-ben, mintegy tíz esztendővel Werner halála után.⁸⁴

Érdekes megfigyelni, hogyan dolgozta fel a történetírás a fenti eseményeket. Acsády Ignác írta le először 1888-ban, hogy Werner György meg akarta alapítani a Szepesi Kamarát.⁸⁵ Acsády e művében a Szepesi Kamara alapötletét egyértelműen Wernernek tulajdonítja, noha hangsúlyozza, hogy ő még bányá- és a pénzverő hatóságot értett a kamara kifejezés alatt, és lábjegyzetben részletesen le is írja a lengyel pénzek elterjedésének problémáját és a Werner által elképzelt megoldást.⁸⁶ Acsády egyik későbbi munkájában már csak Werner 1552. augusztus 4-i jelentésére hivatkozik, és mintegy mellékesen említi meg, hogy korábbi előzménye is volt az ügynek.⁸⁷

Minden valószínűség szerint Acsády nagy vonalakban ismerte Werner tevékenységét, és láthatta, hogy sárosi főkapitánysága, illetve felső-magyarországi jövedelem-igazgatósága során ellátott funkciói megfeleltethetők a későbbi Szepesi Kamara tevékenységi körének. Így bizonyos értelemben Werner tevékenysége valóban előzménye a Szepesi Kamarának annyiban, hogy I. Miksa alatt a testére szabott és sokáig általa vezetett jövedelem-igazgatóság lépett elő kamarává.

Elképzeltető az is, hogy Werner ötletét már a kortársak félreértelmezték. Acsády ugyanis azt írja, hogy Werner 1549-es elképzelését már a kortársak többször elővették.⁸⁸ Egy 1561-es esetet konkrétan le is ír: ekkor szakemberekből álló bizottság foglalkozott azzal a felvetéssel, hogy vajon szükséges-e új kamarát alapítani a Felvidéken. Arról is tárgyaltak, hogy az új intézmény Eperjesen vagy Kassán székeljen-e; Acsády ezután ugrik az időben, és azt írja, hogy végül Kassára telepítették az új intézményt, de csak Ferdinánd halála után, vagyis a ténylegesen megalapított Szepesi Kamarára gondolt.⁸⁹ Felmerülhet, hogy az „1561 után” meghatározásba belefér az is, hogy a Szepesi Kamara megalapításának részleteiről tárgyaltak, azonban ezt valószínűtlenné teszi, hogy Acsády azt sugallja, hogy csak Miksa gondolkodott ténylegesen egy új kamara megalapításában.

83 *Acsády*, 1888. 141. p.

84 *Ember Gy.*: i. m. stb.

85 *Acsády*, 1888. 62–63. p.

86 Uo. i. m. 62. p.

87 Uo. i. m. 25–26. p.

88 Uo. 1888. 63. p.

89 Uo. 1888. 63. p.

A szakirodalom valószínűleg Acsády műve miatt kapcsolta össze Wernert és a Szepesi Kamarát. A tévhit Elfriede Rensing tanulmánya nyomán terjedt el, nála egyébként Werner már nemcsak a Szepesi Kamara megalapítója, hanem első elnöke is volt, noha mintegy tíz évvel az alapítás előtt halt meg.⁹⁰ Mivel máig Rensing tanulmánya az egyetlen, amely Werner teljes életrajzát és pályáját megkísérli felölelni, a történészek ennek alapján alkottak képet Wernerről. A tévhit máig meghatározó maradt a szakirodalomban.

A kormányzattörténettel foglalkozók jóval óvatosabban fogalmaztak. Eckhart nem említi, hogy Werner vetette fel a Szepesi Kamara megalapítását, hanem azt írja, hogy jövedelemigazgatósága előzménye volt annak.⁹¹ Ember Győző, Szűcs Jenő, Oborni Teréz és Gecsényi Lajos csupán annyit mond, hogy a Szepesi Kamara kezdetei Wernerhez nyúlnak vissza.⁹²

Akik nem kifejezetten kormányzattörténettel foglalkoznak, általában nem tudják, pontosan mikor alapították a Szepesi Kamarát, így könnyebben estek abba a hibába, hogy Wernert a Szepesi Kamara megalapítójaként vagy első elnökeként említették, bár nem is feladatuk egy rövid utalás kedvéért Rensing tanulmányán kívüli munkákat is bevonni a kutatásba.

Összegzés

Werner György tevékenységének kormányzattörténeti megközelítésén keresztül értékes adatokkal gazdagodhatunk a korszak kormányzati, azon belül is a gazdaságirányítási-pénzügyigazgatási szervezetének változásaira vonatkozóan. Werner felső-magyarországi pénzügyigazgatóként egy egész régió gazdasági életét irányította mintegy két évtizeden keresztül, így a gyakorlatban a Szepesi Kamara „előd-intézményét” láthatjuk felső-magyarországi tevékenységében.

Werner felső-magyarországi jövedelemigazgatósága korábban szinte teljesen feltáratlan volt, dolgozatomban e munka kezdeti stádiumának részeredményeit mutattam be. Werner szerepe I. Ferdinánd felső-magyarországi és erdélyi kormányzati reformjainak megvalósítása terén az eddig ismertnél jóval hangsúlyosabb volt. Kormányzattörténeti szempontból tevékenységén nyomon

90 *Rensing, E.*: i. m. 56. p.

91 *Eckhart Ferenc*: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Bp., 2000.

92 *Ember Gy.*: i. m. 147. p.; l. még *Oborni*, 2002., *Gecsényi*, 2003., *Gecsényi*, 2008, *Szűcs J.*: i. m.

követhető a középkori és a kora újkori struktúra közötti rendkívül izgalmas átmenet, a modern kormányzati rendszer születése.

Werner tevékenységével feltétlenül érdemes a továbbiakban is foglalkozni. Mindenekelőtt szeretném megcélozni Werner életrajzának tudományos igényességű megírását, amely magában foglalja Werner városokkal kapcsolatos tevékenységének alapos feltárását más kamarai tisztviselők anyagának bevonásával, hiszen így rendszerben láthatjuk Werner tevékenységét és folyamatában az egyes ügyeket. Werner erdélyi tevékenysége tovább kutatható társadalomtörténeti vonatkozásaiban, pl. érdekes eredményeket hozhat a közigazgatásban résztvevők kapcsolati hálójának feltárása. Humanista tevékenységét sokan kutatták, de eredményeikről összefoglaló munka még nem született. Érdemes lenne összegyűjteni humanista levelezését, és rekonstruálni humanista kapcsolati pályáját. Verses és prózai műveinek alaposabb vizsgálata is jelentős eredményekre vezethet.